

Přírodovědná hodnota území

1. Geologie

Chřibská leží na styku dvou geologických celků – sedimentárních (usazených) hornin svrchní křídly tvořících Labské pískovce a podloží Lužických hor a lužického žulového masivu, jehož se dotýká katastr Dolní Chřibské v místě zvaném Na sedle. Mezi těmito celky probíhá zlomová (tektonická) linie zvaná Lužická porucha.

Lužický žulový masiv vznikl v období *starohor až starších prvohor*, jeho absolutní stáří je kolem 550 milionů let.

Většina Chřibské leží na *druhohorních* usazeninách tvořených jemně až hrubě zrnitými vápnotřilovitými, vápnatými, jílovitými a křemennými pískovci svrchního turonu až coniaqu.

Těmito druhohorními pískovci při *třetihorní* tektonické činnosti, kdy byly sedimentární horniny rozlámány, proniklo na povrch nebo pod povrch pískovců magma a po utužení vytvořilo sopouchy nebo pravé žíly tvořené čedičem nebo znělcem. Po pozdějším odnosu (denudaci) pískovců vodou a větrem se tato tělesa rozsypala do stran a vytvořila kopce nebo se i částečně zachovala. Tímto způsobem vznikly v podstatě celé Lužické hory, blízké České Středoohoří a některé význačné vrchy Labských pískovců (Růžovský vrch, Suchý vrch, Mlýny, Vosí vrch). Částečně i úplně vypreparované drobnější sukly můžeme nalézt i poblíže středu Chřibské (Lipový vršek, Ořešník, Pařez, návrší za kostelem apod.) Mohutnější sopečná činnost tedy vytvořila Lužické hory. Pískovce se zde vyskytují pouze na úpatích kopců. V Labských pískovcích nebyla tolik výrazná, takže reliéf krajiny je celkově plošší. Nicméně právě proto byly pískovce nechráněné a tím i náchylnější k erozi. To vedlo k vytvoření jejich charakteristického geomorfologického fenoménu skalních roklí a měst. Nejmohtnější výlevem magmatu však vznikl jeden z dnešních symbolů Děčínska – Růžovský vrch (619 m), který je současně nejvyšším bodem NP České i Saské Švýcarsko. Ve *čtvrtohorách* v období zalednění, kdy ledovec sahal v období zvané halštrovka a sálská až k Rumburku, se ukládaly na některých místech sprašové hlíny (zejména jižně od obce), do okolí toků byly naplavovány hlinitopísčité až štěrkovité usazeniny, které najdeme v blízkém okolí toku Chřibské Kamenice.

2. Geomorfologie.

Chřibská leží v západní části Lužických hor. Místní část Dolní Chřibská částečně zasahuje do Děčínské vrchoviny a dotýká se též Šluknovské pahorkatiny.

Lužické hory sem zasahují částí zvanou Kytlická hornatina (dříve nazývaná Chřibská vrchovina), která se dále dělí na Klíčskou hornatinu a Chřibskokamenickou kotlinu.

Chřibskokamenická kotlina leží přibližně mezi vrchy Chřibský vrch (lidově Kamzičák) 621 m, Bukový vrch (na mapách Bukovina) 557 m, Český vrch (správně Čechův vrch) 425 m, Spravedlnost 533 m, Široký vrch (Karlova výšina) 586m, Plešivec 597m, Malý Šébr (na mapách Malý Stožec) 659m, Malý Tisovec (na mapách Malá Tisová) 594 m, Šindelářka (na mapách Hřebec) 650 m.

Chřibskokamenická kotlina je údolí říčky Chřibská Kamenice, které má základní orientaci přibližně východ – západ. Místo s nejnižší nadmořskou výškou je osada Potoky – 293 m, v katastrálním území Dolní Chřibská, nejvyšším vrchol Spravedlnosti – 533 m ve stejném katastru. Dno údolí od nejvýchodnějšího bodu (přehrada v Horní Chřibské) po nejzápadnější bod poklesne asi o 150 m. Ze dna údolí vystupují jednotlivé menší vrchy a návrší - nápadný je Lipový vršek - 403 m, Ořešník - 383m a Chlupáč (na mapách Pařez) - 390 m.

Okolí Chřibské obecně se vyznačuje velkou geomorfologickou pestrostí, což je dáno polohou na styku dvou geologických celků (viz níže). Vysoké kopce Lužických hor mají většinou poměrně příkré svahy a i přes nadmořskou výšku nepřekračující 800 m vypadají impozantně. Dominantními vrchy jsou z tohoto pohledu Jedlová (774 m), pravděpodobně nejznámější a nejnavštěvovanější vrchol Lužických hor a Studený vrch (Studenec) 736 m, tvořící západní konec Kytlické hornatiny i samotných Lužických hor. Jeho svahy již klesají do Labských pískovců, oblasti geomorfologiky natolik unikátní, že její centrální část byla vyhlášena jako Národní park České Švýcarsko, kam spadá i část katastru Dolní Chřibské. Geomorfologickou výjimečnost okolí Chřibské navíc podtrhuje bezprostřední blízkost Rumburské vrchoviny, tedy krajiny víceméně uhlazených tvarů, která je v přímém kontrastu s ostřejšími tvary Lužických hor i Labských pískovců.

3. Vodstvo

Nejvýznačnějším tokem je říčka Chřibská Kamenice pramenící u Jedlovských rybníků asi 5 km východně od Horní Chřibské v lesích mezi Jedlovou a Jelení skálou. Po průtoku Horní Chřibskou, Chřibskou a Dolní Chřibskou vchází za osadou Na Potoce do Pavlinina údolí, soutěsky, kterou její tok vytvořil v kvádrových pískovcích. Vlévá se u Všemil (místní část obce Jetřichovice) do Kamenice těsně před unikátními Soutěskami. Chřibská Kamenice odvodňuje plochu 62,2 km², její tok má délku 22,2 km. Odvádí průměrně asi 0,92 m³/sec. vody. Na jejím horním toku byla postavena v letech 1912 – 1926 jediná údolní přehrada Děčínska. Její hráz je 22 m vysoká, hloubku má 19 m, plochu 13 ha a zadržuje 1,06 mil³ vody. Její původní určení je protipovodňové, později do 70. let minulého století byla využita také rekreačně. Dnes slouží jako vodárenská nádrž pro Šluknovský výběžek. Z ostatních toků lze uvést potoky Rothův, protékající Krásným Polem, Červený potok přivádějící vodu z údolí pod Křížovým bukem, Liščí potok tekoucí od samoty Liščí Bělídlo a Doubický potok.

Z vodních ploch je významný rybník Na chatě, Tomišák v Horní Chřibské, nově revitalizované Krásnopolské rybníky, renovované Pivovarské rybníky a koupaliště v Chřibské, „Samčák“, „Khuňák“ a „Jeřábák“ v Dolní Chřibské.

Zajímavostí je, že okolí Chřibské bylo dříve velmi bohaté na malé vodní plochy, z nichž většina již zanikla. Většinou se jednalo o malé nádrže u statků, jejichž určení bylo též protipožární a jako zdroje užitkové vody.

Na severovýchodním okraji Dolní Chřibské poblíže vrchu Piklštejn prochází rozvodí Baltského a Severního moře, které je téměř totožné s Lužickou poruchou.

4. Rostlinstvo

Okolí Chřibské je nadprůměrně lesnaté. Okolí města v podstatě tvoří nezalesněnou enklávu mezi velkými lesními komplexy táhnoucími se nepřerušovaně od Labe až po Ještěd. Většina lesních společenstev je tvořena převážně *kulturními lesy jehličnatými*. Listnáče se vyskytují zejména na vrcholcích kopců Lužických hor. Převážně se jedná o bučiny (tzv. *květnaté bučiny* na živinami bohatých půdách). Zbytky přirozených lesních společenstev nebo alespoň porosty jim podobné se paradoxně vyskytují na zanedbaných stráních a svazích a dnech menších toků mimo lesní komplexy. Lze tak vysledovat, jakou by měly lesy podobu, pokud by zde nepůsobil člověk. Tyto *reliktní porosty* jsou tvořeny dubem letním, javory klenem a mlčcem, habrem, lípou, jilmem, třešní a místy s jednotlivými borovicemi lesními, podrost tvoří často líska. V okolí potoků se uplatňuje jasan, olše, javory, habry, jilmy a jen místy smrk. V minulosti byla podstatnou složkou lesa jedle bělokorá.

Mimo lesní půdy je význačná přítomnost *podmáčených luk* s hojným výskytem některých orchidejí (vstavačů). Jedná se o louky s bohatým výskytem vod, položených v okolí toků a okolo pramenišť.

Charakteristickým druhem je *psstnatec májový* (*Dactylohyza majalis*) vyskytující se v tisících jedinců na louce U Brodských, na louce západně o rekreačního střediska Bajtlich a na louce pod hřbitovem.. V menších množstvích roste na více lokalitách. Na těchto loukách rostou i jiné vzácné a ohrožené druhy jako např. krušík bahenní, vrba zakrslá, ostřice Davallová, suchopýr pochvatý, kozlík dvoudomý apod.

5. Živočichové

Zoologický význam okolí Chřibské je dán především polohou uvnitř lesnaté a poměrně chladné oblasti. Většina druhů živočichů, kteří zde žijí, jsou vázáni na různá lesní společenstva. Z lovné zvěře je podstatný hojný výskyt jelena evropského. Na podzim leží jeho říjiště mnohdy v těsné blízkosti lidských obydlí.

Srnčí zvěř se vyskytuje rovněž, nikoliv však v hojném počtu. Nejhojnější zvěří je zvěř černá, která často vchází až do zahrad.

Zajímavostí je výskyt kamzíka horského, neboť Chřibská leží na okraji jeho chovné oblasti. Kamzík sem byl v roce 1907 vysazen, jeho původ je v Alpách.

Zajáci a bažanti jsou naproti tomu vzácní, koroptev zmizela zcela. Z okolních lesů zalétávají velmi vzácní ptáci, např. čáp černý, výr velký, sokol stěhovavý, z hnízdiště na Velkém rybníku v Rybniště občas jeřábi popelaví a orli mořští. V posledních letech se zde objevili i drobnější vzácní ptáci, kteří pravidelně v okolí města hnízdí – např. křepelka polní, chřástal polní, bramborníček hnědý, cvrčilka říční a zelená apod.

6. Chráněná území velkoplošná

Chráněná krajinná oblast Lužické hory

Převážná část Chřibské leží v nejzápadnější části CHKO Lužické hory. Tato CHKO byla vyhlášena v roce 1976 na ploše 260 km². Jedná se o velmi lesnatou oblast mezi Českou Kamenicí, Krásnou Lípou a Jitřavou. Hlavní důvod ochrany je zachování krajiny málo narušené průmyslem a zemědělstvím s typickou lidovou architekturou.

Chráněná krajinná oblast Labské pískovce

se okrajově dotýká Chřibské jednou svou částí. Původně tato CHKO vyhlášená v roce 1972 k ochraně krajiny vysokých geomorfologických hodnot a navazující na obdobné chráněné území v Německu, tvořila nejrozsáhlejší souvislou chráněnou pískovcovou oblast střední Evropy. Po vzniku NP Saské a později i České Švýcarsko byla zmenšena o svou centrální část a na české straně rozdělena do jedné velké a několika menších dílů, z nichž jeden leží v k.ú. Dolní Chřibská.

Národní park České Švýcarsko

vznikl k 1.1.2000 k ochraně centrální části Labských pískovců. Hlavním důvodem ochrany je na pískovec vázaný fenomén geomorfologický a to od mikrotvarů až po makrotvary v podobě skalních měst, vysokých stěn, skalních bran a zejména systému roklí mezi hřbety, jejich průměrná hustota je uváděna v hodnotě 7 km roklí na 1 km² plochy. Pískovcová oblast je z převážné většiny zalesněna. Plocha parku je 76 km².

Navazuje rovněž na chráněné území stejného typu v Německu (NP Sächsische Schweiz), takže se mnohdy hovoří o bilaterálním NP. Do katastru Dolní Chřibské NP České Švýcarsko zasahuje svou východní částí. Významnou lokalitou je zde Český vrch, vyvělina proniklá pískovcem a porostlá sice druhotným, ale stanovištně blízkým porostem (tj. přibližně takovým, jaký by zde rostl bez zásahů člověka).

NP České Švýcarsko je současně biosférickou rezervací UNESCO.

Přítomnost tří velkoplošných chráněných území, z toho jednoho národního parku nadnárodního významu, podtrhuje výjimečnou polohu Chřibské.

7. Chráněná území maloplošná

Přírodní památka Louka u Brodských v Dolní Chřibské

byla zřízena na ploše 0.68 ha v roce 1997 k ochraně populace prstnatce májového (*Dactylorhiza majalis*), orchideje kvetoucí v polovině května. V maximu zde kvete až 15 000 ks rostlin vyskytujících se jak v původní fialové, tak vzácně i bílokvěté formě. Kromě toho se zde vyskytuje ostřice Davallova (*Carex davalliana*) a sítina ostrokvětá (*Juncus acutiflorus*). Oba druhy jsou silně ohrožené. Přírodní památka leží poblíže závodu Amann – Sponit a je přístupná po obecní komunikaci a pěšině.

Přírodní rezervace Marschnerova louka - byla vyhlášena v roce 1996 k ochraně vhlkomilných rostlin, zejména orchideje kruštíku bahenního (*Epipactis palustris*) kvetoucího v srpnu na ploše 1.43 ha. Leží v k.ú. Dolní Chřibské poblíže okraje lesa pod vrchem Spravedlnost. Kromě kruštíků se zde vyskytuje ostřice Davallova, sítina ostrokvětá, ostřice vyvýšená (*Carex elata*), suchopýr širolistý (*Eriophorum latifolium*), baňička bahenní (*Teriglochis palustre*), prstnatec majový a listenatý (*Dactylorhiza longebracteata*) a vachta trojlistá (*Manyanthes trifoliata*), tedy druhy silně ohrožené nebo ohrožené. Rezervace nese jméno významného regionálního botanika Hanse Marschnera.

Přírodní rezervace Spravedlnost

byla vyhlášena v roce 2004 na ploše 11,16 ha k ochraně zachovalého suťového lesa a květnatých bučin na čedičové vyvěřelině. Výskyt měsíčnice vytrvalé (*Lunaria rediviva*), lilie zlatohlávkou (*Lilium martagon*) a kapradinky skalní (*Woodsia ilvensis*). Spravedlnost je rovněž vyhledávaným turistickým cílem s pěkným výhledem. Katastrální hranice Dolní Chřibské prochází přes vrchol kopce.

8. Památné stromy

Lípa srdčitá v Krásném Poli – strom roste u zbořeniště vyhořelé hospody na východním okraji silnice na Kytlici a Falknov. Její stáří lze odhadnout na 250 let. Strom je dnes podélně roztržen a je možné, že se brzo rozpadne.

Lípa na Sedle – strom byl vysazen u statku, na jehož místě dnes stojí rekreační domek. Lípa je výjimečná jak stářím okolo 200 let, tak i výškou okolo 30 m.

Skupina památných stromů v Dolní Chřibské – původně byla skupina vyhlášena k ochraně jilmu drsného, který však již uschnul na následky grafiozy a musel být skácen. Z původní skupiny již chybí i jasan ztepilý, který byl natolik vykotlaný, že musel být skácen a javor klen, přeražený letní vichřicí v roce 2005. Stejná vichřice přerazila i lípu, jejíž torzo zde stále stojí. Skupina je chráněna jako význačná skupina mimolesní zeleně. Dnes ji tvoří jasan ztepilý, javor klen, torzo zmíněné lípy srdčité, javor mléč, dub letní a jírovec maďal.

Dub u Michků - strom je výjimečný jak svým vynikajícím zdravotním stavem, tak i nadprůměrnými rozměry a stářím okolo 300 let.

9. Jiné přírodovědné zajímavosti.

Český vrch - vršek západně od křižovatky v Dolní Chřibské, jehož vrchol je tvořen nefelinickým čedičem. Pod vrcholem se vyskytuje tzv. bazaltoidní brekcie. Příklad třetihorní vyvěřeliny proniklé druhohorními pískovci na území NP České Švýcarsko.

Javor babyka v Krásném Poli - jediný exemplář tohoto druhu stromu v obci, zřejmě je i nejmohutnější v rámci Děčínska. Navržen jako památný strom. Roste u č.p. 98.

Lipový vršek (Pahorek) - vršek je tvořen čedičem se sloupovitou odlučností. Sloupky jsou ve spodní části téměř vertikálně, pod vrcholem až horizontálně položené.

Lom na Klotzenbergu (Pařezu) - malý lom na jihozápadním svahu kopce odhalil místo styku bezolivinické čedičové žíly a pískovců, které mají výrazně porézní strukturu.

Louka pod hřbitovem – louka o výměře 2 ha s výskytem chráněných druhů rostlin. Příklad vhodného zásahu člověka – louka byla téměř celá zarostlá olšemi a po jejich odstranění po dlouhodobém obhospodařování se zde opětovně rozšiřují hlavně prstnatce májové, vrba plazivá, suchopýr pochvatý, ostřice Davallova. 1. zóna CHKO Lužické hory.

Malý Šébr (Malý Stožec) – kopec leží již za hranicí katastru Horní Chřibské, ale poskytuje asi nejlepší pohled na Chřibskokamenickou kotlinu. Znělcový kopec se skalnatým vrcholem tvořeným šikmo položenou sloupcovitě odlučnou deskou, při pohledu z dálky připomínající ležící obličej. Po vrcholu prochází rozvodí Severního a Baltického moře. Na jihozápadním prudkém svahu se nalézá puklinová jeskyně Komora.

Mrtvá skála (Skála mrtvých) - Čedičový výlev 1 km na severovýchod od sklárny v Horní Chřibské je význačný prudkými stěnami svahujícími se k domům. Název pochází údajně od nehody dětí, které se zde při sáňkování zabily. Na velmi prudkém suťovitém svahu roste zbytek suťového lesa s charakteristickými druhy pro tyto stanoviště včetně kapradiny osladiče.

Piklštejn (Hrbolec) – skalní suk z tefrického čediče 2 km na sever od středu Chřibské v okraji lesa. Na vrcholu je kolmo postaven jeden kámen (viklan) připomínající chocholu dragouna. Vrchol ztěžá přístupný. Viklan zde zůstal přirozeně – okolní skála se rozpadla a středový kámen zůstal zachován.

Rozvodí - v místě zvaném Na Sedle (Na Pasech nebo Na Pase) probíhá rozvodí Baltického a Severního moře tak, že je zde dům, který stojí několik desítek metrů za hranicí katastru Dolní Chřibské již v sousední obci Rybníště, z jehož jedné strany stéká voda do Severního a z druhé do Baltického moře. Poblíž je Piklštejn.

Vodopády - význačné rekreační místo v městském lese, kde malá vodoteč pramenící pod kopcem Plešivcem vytváří na pískovcových převisích několik malých kaskádovitých vodopádů.

Autor: Mrg. Vít Friml, Dolní Chřibská 310, vit.friml@seznam.cz

2008-03-11

Autor